

Pokalbis su Aušra Kalinauskiene

Solveiga Daugirdaitė: Aušra, kaip Jūs atsidūrėte Knygos bičiulių draugijoje?

Aušra Kalinauskienė: Patikslinsiu. Tada ji vadinosi Lietuvos TSR savanoriška knygos bičiulių draugija. Aš nežinau, kada jinai buvo įsteigta, netgi negaliu pasakyti, kada baigė funkcionuoti. Matyt, Atgimimo laikais. Sąjūdžio metais jinai dar puikiausiai funkcionavo. Jos būstinė buvo Čiurlionio gatvėje. Garbės pirmininkas – rašytojas Juozas Nekrošius. Tuomet jis buvo Valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto pirmininkas. Savanoriškos knygos bičiulių draugijos pirmininkas – Jonas Žurauskas. Draugijos struktūra buvo tokia: centrinė būstinė – Vilniuje; o kiekviename Lietuvos mieste (Vilniuje, Kaune, Panevėžyje ir kitur), net stambesnėse įstaigose, įmonėse, organizacijose buvo Knygos bičiulių draugijos padalinių.

S. D.: Koks mažiausias miestelis, kuriame buvo tokia draugija?

A. K.: Nežinau, negaliu atsakyti. Logiškai maštant, draugijos veikla siekė net ir kaimus (tada – kolūkius, tarybinius ūkius). Mieste esančios draugijos miesto skyrius buvo išsišakojęs po įvairiausias įmones ir organizacijas. Tose patalpose, kur buvo įsikūrusi centrinė būstinė, buvo ir Vilniaus miesto draugija. Aš galėčiau plačiau papasakoti apie jos struktūrą.

Draugija turėjo savo bičiulių gamyklose ir įstaigose. „Kuro aparatūros“, „Skaičiavimo mašinų“, „Elektrinių suvirinimo įrengimų“ gamyklose – visur buvo veikiančių Knygos bičiulių draugijų. Miestuose įsikūrusių mažųjų draugijėlių veikla – vietinių renginių organizavimas. Tiesa, draugijų nariai turėjo ir apčiuopiamos materialios naudos: jie galėdavo įsigyti tuo metu deficitinių knygų. Aišku, jų visiems norintiems nepakakdavo, tačiau iš dalies tokiu būdu buvo patenkinamas knygų poreikis. Gamykloje įsikūrusios Knygos bičiulių draugijos nariai

organizuodavo vakarus, susitikimus su poetais, prozininkais. Manau, šiandien toks atitikmuo galėtų būti knygų skaitytojų klubai prie leidyklų ar bibliotekose. Vilniaus miesto draugijos darbuotojai pagelbėdavo rengėjams organizacine prasme – padėdavo susirasti kontaktų su autoriais, surengti planuotus teminius vakarus.

Užsiminiu, kad buvo dar viena veiklos kryptis. Knyga tais laikais – deficitinė prekė, kaip ir konservuoti žirneliai. Knygų draugijos palaikydavo ryšius su leidyklomis. Dalis knygų iš leidyklų patekdavo Knygos bičiulių draugijai. O ten dirbę žmonės savo ruožtu knygas platindavo tos draugijos nariams.

S. D.: Ar knygas būdavo galima užsisakyti?

A. K.: Taip. Būdavo pateikiami sąrašai: „Šį mėnesį mes turėsime tokių knygų. Sudarykite sąrašus, kas, kiek ir kokių knygų norėtų.“ „Kuro aparatūros“, „Skaičiavimo mašinų“ gamyklose ar kitur žmonės surašydavo, kokių knygų jie norėtų įsigyti.

S. D.: Gal prisimenate, koks būdavo asortimentas?

A. K.: Ką leidyklos išleisdavo, tą Knygos bičiulių draugija galėdavo platinti. Ji patenkindavo toli gražu ne visų poreikius. Kartais prašydavo daugiau knygų kokiai nors mažai Knygos bičiulių draugijėlei, negu gaudavo visa Vilniaus miesto draugija. Knygų skirdavo atitinkamai. Bet vis tiek stengdavosi, kad į visus draugijos taškus kiek nors knygų nueitų. Koks asortimentas? Tada buvo leidyklų „Vaga“, „Mintis“ leidžiamų knygų, „Всемирная литература“ knygų, dažniausiai klasikos.

Kaip aš atsidūriau Knygos bičiulių draugijoje? Prieš tai dirbau „Elektrinių suvirinimo įrengimų“ gamykloje. Ji buvo prie Savanorių žiedo, šalia Vingio parko. Gamyklose tuo metu buvo leidžiami daugiatisražiai laikraščėliai. Baigusi mokslus Vilniaus universitete, aš nuėjau dirbti į tokį laikraščėlį.

S. D.: Ar Jūs baigėte lituanistiką, ar žurnalistiką?

A. K.: Aš baigiau žurnalistiką tuometiniame Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. Gamyklos laikraštėlio redaktorius buvo poetas Algirdas Alionis. Be manęs ir Alionio, dar dirbo Bela Belkind. Jinai skaitydavo korektūrą, tvarkydavo stilių, versdavo tekstus į rusų kalbą.

S. D.: Ar tas leidinukas buvo lietuviškas?

A. K.: Jis ėjo dviem kalbom – ir lietuvių, ir rusų.

S. D.: Ką Jūs ten spausdindavote? Gal darbininkai rašydavo eilėraščius?

A. K.: Rašydavo! Be Algirdo Alionio, pas mus dirbo Vitalijus Asovskis, dabar žinomas poetas, kuris jau tada spausdindavo eiles ne tik pas mus. Konovalovas dirbo dizaineriu. Gamykloje buvo ir Dizaino skyrius. To skyriaus darbuotojai buvo atsakingi už produkcijos pakuotes. Be suvirinimo įrengimų, gamykloje buvo gaminami ir dulkių siurbliai „Audra“. Mūsų laikraštėlis spausdindavo ir poeziją, ir prozą, mes rengdavome literatūrinius vakarus.

S. D.: Ar spausdindavote originalią kūrybą, ar versdavote iš rusų į lietuvių kalbą? Ar pateikdavote eilėraščių versijas vieną šalia kitos?

A. K.: Eilėraščius versdavo Alionis. Bela tikrai jų neversdavo. O gal pateikdavome ir lietuvišką vertimo atitikmenį? Tiksliai neprisimenu ir negaliu pasakyti.

S. D.: Koks buvo to leidinuko periodiškumas?

A. K.: Turbūt išeidavo sykį per savaitę.

S. D.: Kokia leidinuko apimtis?

A. K.: Jis buvo mažutis. Aš dabar to formato neįvardysiu – nežinau. Visi mes rinkdavome medžiagą, rašydavome. Žinoma, tekdavo rašyti ir apie darbo spartuolius.

S. D.: Ar leidinukas buvo vietinio pobūdžio, ar reikėdavo rašyti ir apie partijos aukštumas?

A. K.: Nori nenori, o redaktorius vis tiek turėjo būti partinis. Alionis ir priklausė partijos žmonėms. Bet partiškumas, matyt, buvo proforminis: toks, kad galėtų dalyvauti visokiuose susirinkimuose.

S. D.: Ar atsimenate ką nors iš leidinio turinio?

A. K.: Galima nueiti į bibliotekas pasižiūrėti. Privalomi egzemplioriai būdavo išsiuntinėjami į visas bibliotekas. Manau, kad jie tebėra – tebedulka bibliotekose. Kai vykdavo vietinio masto konferencijos, jas aprašydavome. Laikraštėlyje buvo rašoma tik apie tos gamyklos reikalus.

Būdavo aprašomi ir įmonės profsajungos, partiniai susirinkimai. Bet nebūtinai visą laiką. Atsispindėjo ir proginiai įvykiai. Dirbom dirbom, dirbom dirbom. Paskui iš ten išėjo Alionis, atėjo Nijolė Steponkutė. Būtinai reikėjo partinio žmogaus. Redaktorius niekada negalėjo būti ne partijos narys. Dar vėliau ir Steponkutė kažkur kažkokiais būdais nuplaukė (rodos, išvyko į aukštąją partinę Leningrade, o gal Maskvoje). Tada pasikvietė mane ir sako: „Dabar jau tu vis tiek stoki į partiją.“ Reikėjo, kad kas nors tą laikraštį pasirašintų. Taip aš įstojau į partiją. Ne iš karto mane priėmė – aš kažko nežinojau.

S. D.: Paprastai juk inteligentams trūkdavo vietų?

A. K.: Jeigu labai reikėjo, matyt, atsirado ir ta vieta. Įstojusi į partiją, labai neilgai pabuvau redaktore. Aš pati pradėjau ieškotis kito darbo. O kas mane tam paskatino, nebeprišimenu. Gal

galėjau ten sėdėti ir šiltai gyventi. Į darbo paieškas įsijungė ir tuomet mano vyras Jonas Kalinauskas (mes dar su juo gyvenom). Jis tada turbūt dirbo „Lietuvos pionieriuje“. Jam tarpininkaujant, nuėjau į Knygos bičiulių draugiją. Ten mano pareigos – Leidybos skyriaus vedėja.

S. D.: Ką Jūs ten leidote?

A. K.: Truputį papasakojau, kaip veikė pirminės organizacijos, pasiremamos į miesto organizacijos pakopą. O centrinė draugija koordinavo jų veiklą, tačiau organizavo ir savo renginių. Vykdamo respublikinės šventės. Būdavo rengiamos respublikinės vaikų knygų, respublikinės ir Pabaltijo (Estijos, Latvijos, Lietuvos) ekslibrių parodos. Respublikinėse ekslibrių šventėse dalyvaudavo Lietuvos, Latvijos, Estijos ekslibrių kūrėjai. Kartais – ir iš Baltarusijos. Šiais reikalais užsiimdavo vienas skyrius (nežinau, kaip jis vadinosi). Jame dirbo ir jo vedėja buvo rašytojo Viktoro Miliūno dukra Viktorija Miliūnaitė.

Leidybos skyriuje per mano rankas turėjo eiti visokie leidiniai. Štai Alfonso Čepausko ekslibris. Kol aš šiandien juos suradau! Atradau tokių gražių žmonių autografų! O buvau net ir užmiršusi. Leidom netgi tokias mažo formato, net miniatiūrines knygutes įvairia tematika. Štai rašytojo Igno Piktarnos žmonos sudaryti aforizmai apie knygą. Mes dar turėjome ekslibristų klubą, kur rinkdavosi ekslibristai. Rengdavome parodas „Lietuvos“ kino teatre ir įvairiose kitose erdvėse (yra net fotografijų).

Prisimenu tokį atvejį su Vinco Kisarausko knyga. Man regis, tą knygą visai neseniai išleido jo dukra. Kisarauskas nebuvo labai pageidaujamas autorius. Jis mums atnešė tą knygą, prašydamas: „Gal gali Knygos bičiulių draugija ją išleisti?“ Labai gerai prisimenu, kaip važiavome pas poetą, tuomet Leidybos departamento vadovą Juozą Nekrošius, kaip pas jį palikau tą knygą. Nekrošius paprašė palikti knygą, kad pasižiūrėtų, įvertintų galimybes. Atsakymas buvo neigiamas. Tokiems, kaip aš, priešastys nebūtinai būdavo atvirai pasakomos.

Analogiškų Knygos bičiulių draugijų buvo ir Maskvoje. Be jokios abejonės, mes buvome Maskvos centrinės Knygos bičiulių draugijos šakelė. Jie vis atvažiuodavo mūsų patikrinti. Bet iš tikrųjų jie čia pasieškodavo sau mašinų arba dar kitokių prekių. Kitaip sakant, atvažiuodavo apsipirkti „на запад“.

Vieną kartą, kai jie atvažiavo „susipažinti su mūsų veikla“, mes jiems surengėme renginį. To renginio tema – spauda Lietuvoje. Renginyje savo programą pristatė (skaitė, pasakojo) aktorius Audrius Stonys. Tada patyriau baisų konfūzą.

S. D.: O kaip Stonys susijęs su spauda?

A. K.: Jis buvo paruošęs programą apie spaudos draudimo laikotarpį, apie kirilicą Lietuvoje. Atsimenu, sėdžiu aš kažkelintoje eilėje, o šalia manęs – visiškai „pachmielinga“ poniai iš Maskvos (estai, suomiai – į Estiją, o rusai, matyt, ir čia atvažiuodavo pagerti). Stonys pradeda pasakoti apie kirilicą. O aš sėdžiu ir turiu versti, ką jis skaito, pasakoja. Jis, surinkęs medžiagą iš Vinco Kudirkos, kitų autorių, kurie aprašo spaudos draudimo laikotarpį Lietuvoje. Aš tai poniai verčiu, žinoma, ne kiekvieną žodį, o tik tai kas antrą. Staiga Stonys prabyla ta kalba, kurios jau ir versti nereikia, tai yra jis uždainuoja: „Боже, царя храни.“ Ši frazė – kaip to laikmečio iliustracija. Tai poniai išgaravo visi „pachmielai“. Ji atidžiai sukluso. Vėliau aš buvau iškviesta pas Žurauską, respublikinės draugijos vadovą. Reikėjo ilgai ir nuobodžiai aiškintis. Po to labai greitai išėjau dirbti į Pedagoginį institutą, o iš ten po kelių mėnesių – į televiziją. Tiek apie tą Knygos bičiulių draugiją.

S. D.: Jūs gaudavote algą. Ar žmonės gamyklose dirbo savanoriškai, ar turėjo etatą Knygos bičiulių draugijoje?

A. K.: Man atrodo, kad gamyklos, įmonės dirbdavo visuomeniniais pagrindais. Geriau atsakytų, daugiau papasakoti apie tai galėtų Laima, kuri dirbo Vilniaus draugijoje, turėdavo tiesioginių ryšių su gamyklose ir įstaigose įkurtomis draugijomis.

Žmonėms reikėjo ne vien maisto. Jiems labai reikėdavo knygų – geros literatūros, kurios knygynuose būdavo labai sunku gauti. Be to, šita draugija rengdavo gražius literatūrinius renginius: susitikimus su autoriais, įvairias knygos šventes, knygos ženkle – ekslibris – parodas ir bienales. Mes organizuodavome, pavyzdžiui, poezijos vakarus prie žvakių – skaitome Jeseniną! Ir eiles skaito ne susikviesti aktoriai, o žmonės, kuriems patinka būtent tokia poezija...

S. D.: Bet šis vakaras vyko jau ne gamykloje? Kur tie poezijos skaitymai vyksta?

A. K.: Būtent toje gamykloje, kur aš dirbau, kur leidau tą laikraštuką. Gamykloje – staliukai, ant staliukų – žvakės, ir žmonės skaito Jeseniną! Yra to vakaro nuotrauka.

S. D.: O kokia kalba žmonės skaitė Jesenino eilėraščius?

A. K.: Greičiausiai rusiškai – originalo kalba.

S. D.: Ar prisimenate lietuvių autorių vakarų?

A. K.: Buvo gražus Eduardo Selezionio vakaras. Jis vyko taip pat gamykloje, kurioje aš dirbau. Selezionis buvo žavus žmogus.

Vienas iš sudėtinių respublikinių vaikų arba kitokių knygų švenčių komponentų būdavo vakarai laivuose. Nežinau, kieno iniciatyva, bet vykdavo vadinamosios marinistinės (jūrinės) literatūros šventės. Atsirasdavo kapitonų, jūrininkų, kurie rašydavo eiles. Jie labai pageidavo susitikti su Piktorna, Selezioniu ar Brencium. Būdavo telkiamas autorių, rašančių jūrine tematika, būrys, ir su jais važiuojama į Klaipėdą, į laivus. Autorių „desantas“ mikroautobusiukais „Latvija“ (tada jos taip būdavo vadinamos) važiuodavo į Klaipėdą. Susitikimai su rašytojais vykdavo tiek mieste, tiek laivuose. Iš lietuvių autorių dalyvaudavo Piktorna, Selezionis ir, be abejo, klaipėdiečiai (ne

klaipėdiškiai) – Brencius, Černiauskas ir kiti. Atvykdavo svečių iš Latvijos, Estijos, Baltarusijos. Galbūt būdavo jūrinė tematika.

S. D.: Bet jie laivu neplaukdavo tuo metu?

A. K.: Ne, renginiai vykdavo tuose laivuose, kurie tuo metu stovėjo uoste. Pamenu, išplaukus pro uosto vartus, į jūrą būdavo nuleidžiami vainikai žuvusiems jūreiviams atminti. Tačiau į jūrą niekas neplukdė nei rašytojų, nei kitų šventės dalyvių. O tie, kurie išplaukdavo (Pikturna, Selelionis), tai išpaukdavo kitais keliais. Ilgai galvoju ir niekaip negaliu prisiminti, ar mes kada nors su ta draugija esame važiavę į Karaliaučiaus sritį. Akivaizdu, kad būta kultūrinių ryšių su tuo istoriškai mums artimu kraštu, tačiau aš nepamenu apie mūsų draugijos išvykas...

S. D.: Turėti ryšių su broliškomis respublikomis buvo tiesiog privalu.

A. K.: Taip, ir to paliudijimas – ekslibrių bienalės su Latvijos, Estijos ekslibrių kūrėjais.

S. D.: Ar ekslibriai buvo kur nors eksponuojami?

A. K.: Taip. Būdavo organizuojamos parodos tuometinio „Lietuvos“ kino teatro fojė, Medicinos bibliotekoje (Jakšto gatvėje), Sporto rūmuose. Kur įsileisdavo, ten parodas ir rengdavome.

S. D.: Parodas rengdavote tokiose nemeninėse erdvėse – ne Parodų rūmuose?

A. K.: Ne. Parodų rūmai turbūt buvo „per aukštai“ knygos ženklui. Man bent jau tada taip atrodė, kad grafika, o ypač – mažoji, kaip knygos ženklas, buvo tarsi podukros vietoje. Galbūt todėl prie mūsų draugijos šliejosi žinomi grafikai – Alfonsas

Čepauskas, Valerijonas Jucys, Vincas Kisarauskas, Ieva Labutytė-Vanagienė, Irena Žebenkienė ir kiti.

Parodoms būtinai būdavo išleidžiami katalogai, autoriai skirdavo Knygos bičiulių draugijai ir savo darbų. Iki šiol esu išsaugojusi keletą tai progai sukurtų keraminių atminimo „medalių“, parodų ir bienalių katalogų.

Dailininkai mielai bendraudavo su žmonėmis. Jeigu pavartysite mano atneštą katalogą, pamatysite labai platų spektrą dailininkų, kurie palaikydavo ryšius su Knygos bičiulių draugija. Gal jie neturėjo kitos nišos, kur būtų galėję parodyti savo ekslibrisus? Ekslibrisai – mažoji grafikos forma, kuri ir dabar nėra populiari. Tikrai tarp žinovų. O tada – juo labiau.

Beje, jie su savo knygų ženklais dalyvaudavo ir knygų populiarinimo renginiuose, vadinamosiose Knygos šventėse.

S. D.: Kaip atrodė vaikų knygų šventė?

A. K.: Manau, kad vaikų knygų šventės sumanytojas buvo poetas Juozas Nekrošius. Juk jis yra daugelio vaikų knygų autorius...

Vaikų knygos šventė paprastai prasidėdavo dideliu renginiu Vilniuje, o vėliau persikeldavo į kitus miestus: vykdavo teatralizuoti vaikiškų tekstų skaitymai, eitynės miestų gatvėmis, susitikimai su autoriais bibliotekose ir mokyklose. Rašytojai Anzelmas Matutis, Aldona Elena Puišytė, Violeta Palčinskaitė – visi vaikams rašantys autoriai būdavo laukiami. Eiles skaitydavo ir patys vaikai; mokytojų parengti, vaidindavo spektakliukus, montažus. Savo forma šventė buvo panaši į Poezijos pavasarį. Skirtumas tas, kad joje dalyvaudavo vaikams rašantys autoriai. Aktoriai vaidindavo personažus iš vaikiškų knygelių, deklamuodavo eiles, skaitydavo vaikų prozos ištraukas.

Pamenu vieną nutikimą kažkurioje mokykloje...

Vyko susitikimas su Aldona Liobyte, „Kuršiuko“ autore. Jauna vakaro vedėja, pristatydama autore, pradėjo kalbėti apie laimingą vaikystę ir baltus kaspinus plaukuose... Liobyte neleido jai baigti: „Neturėjau aš nei laimingos vaikystės, nei baltų kaspinų. Mūsų

vaikystė buvo kitokia – vargana ir su nerimo, baimės šešėliu kasdienybėje.“

Susitikimas vyko rajono bibliotekoje, o gal mokykloje, nepamenu. Bet esu įsitikinusi, kad suaugusieji suprato, kad rašytoja turėjo mintyje pokario metus, o vaikai patyrė, kad būta ir kitokios vaikystės.

Miesteliuose šventė neretai prasidėdavo eisenomis: būdavo specialios vėliavos, suvenyrinės skarelės, keraminiai atminimo „medaliai“, skardiniai prisegami ženkliukai su šventės simboliu. Eisenose dalyvaudavo pasakų „personažai“, autoriai ir vaikai. Tam tikra prasme Vaikų knygų šventės galima lyginti ir su dabar Varėnoje vykstančia Grybų švente. Šventė vykdavo miesto centre. Šias šventes, kaip jau minėjau, rengdavo a. a. Viktorija Miliūnaitė-Žakaitienė – prozininko Viktoro Miliūno dukra.

S. D.: Ar šios šventės vykdavo periodiškai, kasmet?

A. K.: Ne, ne kiekvienais metais. Ekslibrių bienalės, berods, – kas ketverius metus; matyt, panašiai ir vaikų, ir marinistinės (jūrinės tematikos) knygos šventės.

S. D.: Darbininkų tematika.

A. K.: Ne, atskirai išskirtos tokios tikrai nebuvo.

S. D.: Aš dabar nuolat rašyčiau ir rašyčiau jūrininkams. Vis važiuočiau ir važiuočiau į Klaipėdą. Atsikeli iš ryto, parašai apie jūrą...

A. K.: ...ir mauni skaityti. Pikturna ir be švenčių važiuodavo prie jūros. Brencius ten gyveno ir tebegyvena – nežinau, ar jam reikėjo tų švenčių, tačiau visada dalyvaudavo. Mažakalbis, iš pirmo žvilgsnio – keistuolis (apie tokius žemaitis pasakytą – „velnią mislija“), bet šventėse visada dalyvaudavo. Na, o kad „velnią mislija“, jau daug vėliau įsitikinau, kai jis apie žinomą autorę

išsitarė: „O ką yra tokia rašytoja?“ Matyt, situacija buvo tokia, kad negebėjo „nuryti“ buvusio konkurencijos skausmelio...

O šiaip – juk kiekvienam autoriui įdomu surasti savo skaitytoją.

Žavu būdavo, kai kapitonas Ričardas Lučka (?) skaitydavo savo kūrybą. „Tikrieji“ poetai (tie, kurie visus kitus mėgdavo vadinti grafomanais) sakydavo, kad jo eilės geros. Būdavo baisiai įdomu: žmogus – profesionalus jūreivis, kapitonas – plaukioja jūrose, rašo eiles. Tada daugelis rašančiųjų, ar jie kurtų prozą, ar poeziją, dažniausiai nedirbo (kai kurie tikrai rašė – matyt, galėjo taip gyventi).

Parvežti autorius iš Klaipėdos, iš susitikimų su jūrininkais ir jūreiviais būdavo problemiška. Tada buvo labai savotiška vaišingumo tradicija: taurelė negalėdavo stovėti tuščia... Ir nors, pasak klasiko, „į burną niekas nepildavo“, tačiau visi prisivaišindavo be soties.

S. D.: Ar prisimenate ryškių autorių susitikimų su skaitytojais? Ar ko nors įdomaus būdavo autorių susitikimuose su skaitytojais?

A. K.: O kas yra įdomu? Susitikimai su išskirtinių gebėjimų turinčiu žmogumi jau savaime įdomūs.

S. D.: Ar Jūs pati tarybiniais metais eidavote į literatūros vakarus ne kaip darbuotoja, o kaip išsilavinęs žmogus?

A. K.: Na, ačiū už „išsilavinęs“... Manau, kad eidavau. Gal ne per dažnai (dukra buvo ne tokia didelė), bet kad eidavau, – tai faktas. Ar prisimenu ką nors ypatingo, išskirtinio? Na, susitikimai su žmonėmis visada kuo nors išskirtiniai... O jeigu turite galvoje kokius nors „anti“, – tai ne, tokių neprisimenu.

S. D.: Tada pasikalbame apie visai kitą gyvenimo sritį. Jūs buvote rašytojo žmona. Kokių Jūs iš to turėjote bonusų, kaip dabar pasakytume?

A. K.: Galbūt vienintelė rašytojų žmonių privilegija galėjo būti tokia – prarasti savastį ir gyventi to rašytojo interesais. Ne paslaptis, kad kai kurioms iš jų tekdavo patirti ne pačių gražiausių dienų tiek psichologine, tiek fizine prasme.

S. D.: Man įdomi socialinė situacija. Kodėl rašytojų žmonos aukodavosi?

A. K.: Aš tikrai nebuvo iš tų, kurios aukojosi, todėl apie tas, kurios aukojosi, negaliu kalbėti.

S. D.: Gal turėjote kokių nors socialinių garantijų? Kaip gavote butą?

A. K.: Absoliučiai jokių. Kaip buvo gautas butas, nėra paslaptis. Jonas Kalinauskas, baigęs studijas, gavo paskyrimą į kažkurį rajoną (tuomet galiojo taisyklė „atidirbti“ už lėšas, kurias valstybė išleido tavo mokslinimui, kuris buvo nemokamas). Padėjo rašytoja Vidmantė Jasukaitytė. Jos dėka Jonas įsidarbino Vidaus reikalų ministerijoje, Pataisos darbų įstaigų departamente. Buvo atsakingas už saviveiklos organizavimą kalėjimuose ir pataisos darbų įstaigose.

S. D.: Ar buvo toks etatas?

A. K.: Gal pavadinimas buvo ir kitoks, bet esmė tokia. Kosciuškos gatvėje buvo tas departamentas (tada jis galbūt kitaip vadinosi). Iš to departamento jis gavo butą Karoliniškėse.

S. D.: Kalinauskui, kaip rašytojui, jau neberekėjo gauti buto, nes jis butą gavo kaip tarnautojas.

A. K.: Kaip rašytojas, jis turbūt nebūtų gavęs buto.

S. D.: Kodėl?

A. K.: Pirma – dar nebuvo Rašytojų sąjungos narys; o antra – kai atsirado galimybė butą Karoliniškėse pasikeisti į kitą, esantį dabartinėje Vokiečių gatvėje (tada – Muziejaus), buvo pasakyta – arba šitas, arba labai ilgai jokios kitos galimybės nebus. Butas baisiai nepatogus, tarsi vagonas. Įeini – virtuvė, kambarys, dar vienas kambarys – viskas pereinama. Priešais tuometinę aludę, „Žemaičių smuklę“. Ten, kur gyveno a. a. Judita Vaičiūnaitė ir kai kurie kiti rašytojai. Butas buvo nepatogus, bet Kalinauską labai traukė gyvenimas centre. Mes atsikraustėme į Muziejaus gatvę.

S. D.: Gyvenote Vokiečių gatvėje ir dar pasakojate, kad jokių bonusų neturėjote.

A. K.: Bet mes juos gavome netuščiai – atidavėme savo Karoliniškių butą, kuris, retrospektyviai žvelgiant, kai kuriais atžvilgiais tikrai buvo dar ir geresnis.

S. D.: Ar atostogaudavote Nidoje?

A. K.: Ne. Nida ir visi kūrybos namai atsirado jau vėliau, kai aš praradau Jūsų įvardijamąjį „rašytojo žmonos“ statusą.

Beje, štai taip trokštamas bonusas – mūsų dukra su rašytojų vaikais yra buvusi Machačkaloje.

S. D.: Ar tai buvo ekskursija?

A. K.: Ekskursija rašytojų vaikams. Atsimenu, paskambino (su Kalinausku mes jau nebegyvenom kartu) ponina Janina ir sako: „Rengiama kelionė Rašytojų sąjungos vaikams. Gal išleistum, gal nori?“ Jiems turbūt pritrūko vaikų. Šaveliukai ar Šaveliukas važiavo tada – pamenu todėl, kad Rasa grįžusi apie jį pasakojo.

S. D.: Kokie maždaug galėtų būti metai, sprendžiant pagal Rasos amžių?

A. K.: Rasai buvo gal dvylika, trylika. Ji gimusi 1971 metais.

S. D.: Buvo 1983-ieji.

A. K.: Turbūt. Gal ir nuotraukų dar yra, galima ir jos paklausti, jeigu tai labai įdomu.

S. D.: Ar Rasa pasakojo įspūdžių iš Machačkalos?

A. K.: Jai ten buvo gražu. Jie lankė istorines vietas, jų fone fotografavosi visi *in corpore*. Dabar, kai iškyla Čečėnijos klausimas, Rasa juos palaiko, galbūt ir todėl, kad yra tame krašte buvusi.

Rasa yra buvusi ir Arteke. Bet tai jau niekaip nesusiję su jokiais Rašytojų sąjungos bonusais, o tik su mokykla ir geru jos mokymusi. Atsimenu, kad atėjau pas savo profsąjungos pirmininką prašyti, kad skirtų pinigų, nes mes jau gyvenome vienos (kitai nebūčiau galėjusi išleisti – reikėjo turėti daugiau pinigėlių)...

Į Arteką vaikai važiavo traukiniu iš Vilniaus geležinkelio stoties. Jau važiuojant, vagone Rasa įsivarė rakštį po nagų. Jai nuplėšė nagą. Jinai ten nei maudėsi, nei ką nors darė. Rašydavo man gražiausius laiškus apie saulėtus malonumus, o tuo metu kentėjo tokį skausmą... Iki šiol nugara pagaugais eina. Kadangi kiti malonumai atkritę, stebėjo žvaigždes (jau Vilniuje dalyvavo jaunųjų astronomų veikloje), tapo šachmatų čempione...

S. D.: Ar visą gyvenimą buvote aistringa skaitytoja? Ar turėjote autorių, kurių labai mėgote? Žmonės sako, kad tada, jeigu norėdavo, perskaitydavo visas knygas, kurias išeidavo, – jas visas buvo galima aprėpti.

A. K.: Gal įmanoma, gal nelabai – nelygu, kaip skaitai. Mėgstami autoriai turbūt tokie, kaip daugelio. Man visada patiko Tolstojus, Jeseninas. Diuma ir Balzakas, Umberto Eco, Markesas, Sent

Egziuperi. O iš lietuvių autorių... Žiūrint, apie kurį laikotarpį kalbame...

S. D.: Bet ar Jūs juos skaitydavote?

A. K.: Taip. Aš ir dabar kai kuriuos iš jų skaitau. Bet būsiu bjauri ir pasakysiu, kad mylimo rašytojo galbūt ir neturiu. Štai Kristina Sabaliauskaitė. Jos pirmoji knyga man labai patiko, antroji jau buvo šiaip sau, trečiosios dar neperskaičiau. Būčiau labai neteisinga, jeigu sakyčiau, kad lietuvių rašytojų nemėgstu – tiesiog neskaitau.

S. D.: Ar skaitydavote Baltušį, Marcinkevičių? Įsivaizduoju, kad Jūsų darbe nepadoru būti neskaičius to, ką visi tuo metu skaitė?

A. K.: Baltušis gyveno šalia mūsų kontoros. Eidamas pro šalį, vis pamojuodavo ranka – kaip jo neskaitysi? Važiudavome į Baltušio vakarus, literatūrinius susitikimus su skaitytojais. Baltušio knygos man patikdavo. Jos man patinka ir šiandien. Aš visą laiką atsimenu, kaip jo „karklai kraują šaukia“ viduržiemyje raudonais stiebais sniego fone. „Sakmėje apie Južą“ yra toks gamtos aprašymas. Juza išeina ir mato tuos karklus raudonais raudonais stiebais ir sako, kad „kraują šaukia“. Ne rytojaus dieną, gal poryt prasideda karas. Kas dar sugalvojo tokį taiklų ir tokį jautrų palyginimą, kur gamta ir žmogus – vienis?

S. D.: Ar Jus pasiekdavo išeivių knygos?

A. K.: Išeivių knygos mūsų tikrai nepasiekdavo. Pirmiausia mus pasiekė Broniaus Kviklio knygos „Mūsų Lietuva“ adaptacija – tokia žalia, normalaus formato, stora knyga. Tada dirbau televizijoje. Knygą mes leisdavome per rankas. Kai galėdavom, vis remdavomės ta knyga. Paskutinį kartą, nebepamenu, į kurią „upelį“ paleidau, – išplaukė ir negrižo...

S. D.: Kada Jūs išėjote iš Knygos bičiulių draugijos?

A. K.: Išėjau Brežnevui valdant. Kai dirbau televizijoje, Jaunimo laidų redakcijoje, atsimenu, būdavo toks „šventas“ dalykas – kartą per savaitę mes turėdavome aptarti įvykius, kas vyksta pasaulyje, kad neatsiliktume nuo gyvenimo, kad žinotume, kas svarbu, aktualu. O tas pasaulis – Sovietų Sąjunga. Baisiai įstrigo, kad turėdavome aptarinėti Brežnevo pasakytas kalbas. Vis kas nors būdavo atsakingas už tai, kad perskaitys tą kalbą ir atpasakos redakcijos susirinkime.

S. D.: Bet visi kiti ramiai sau miegodavo?

A. K.: Kas miegodavo, kas kikendavo, kas dar ką nors darydavo. Tos kalbos būdavo kratinys tezių, kurias sunku ir suprasti, ir atpasakoti. Paprastai skaitydavome iš kokio laikraščio pasibraukę.

S. D.: Tokia buvo gyvenimo dalis, į kurią niekas nekreipė dėmesio. Panašiai, kaip dabar televizijos reklamos.

A. K.: Ką reiškia „nekreipė dėmesio“? Tu gyveni duotuoju laikotarpiu ir pagal tau diktuojamas taisykles. O nekreipti dėmesio nebuvo įmanoma. Pamenu, kaip mane sykį „nutarkavo“ Glavlitas! Aš dar nežinojau, kad scenarijuje negalima rašyti žodžio Lietuva, o reikia rašyti Lietuvos TSR. Aš ėmiau ir parašiau – Lietuva. Manęs klausia: „Ką tu čia padarei? Skaityk.“ Skaitau, bet niekaip nesuprantu. Paskui pamatė, kad, matyt, esu per kvaila, ir pasakė, kad reikia rašyti „Lietuvos TSR“. Toks nesusipratimas man niekaip neatsiliepė. Niekas manęs nei iš darbo metė, nei ką. Tiesiog buvo toks auklėjamasis pokalbis, kurį prisimenu iki šiol.

S. D.: Ar Jūs skaitydavote literatūrinę spaudą?

A. K.: Mes skaitydavome žurnalą „Иностранная литература“, laikraštį „Литературная гезета“. Jie būdavo labai populiariūs, eidavo per rankas. Matyt, kaip vieninteliai prieinami „langai“ į

pasaulį – kad ir šiokia tokia, bet užsienio literatūros pažintis. Natūralu, kad skaitydavome „Literatūrą ir meną“, „Kultūros barus“. Daugiau ir nebūdavo ko.

S. D.: Buvo „Nemunas“, „Pergalė“.

A. K.: Mes skaitydavome juos.

S. D.: Su kuo šiuos žurnalus aptarinėdavote?

A. K.: Dažniausiai draugų, bendraminčių rate.

S. D.: Gal galite pasakyti, kas buvo Jūsų draugai?

A. K.: Galiu. Su viena drauge ir dabar susitinkame. Tada jina dirbo laikraštyje „Kalba Vilnius“. O susipažinome seniai, kai aš baigiau mokyklą. Istorija netrumpa: prieš stojant į žurnalistiką, tuomet reikėdavo turėti dvejų metų darbo stažą. Be stažo nepriimdavo net dokumentų. Gal per daug ten stodavo, todėl buvo įvedę tokį cenzą – nežinau. Tuos dvejus metus aš išdirbau Kretingos rajoniniame laikraštyje „Švyturys“. Man labai pasisekė. Tada ten dirbo poetas Jonas Žibas (beje, taip pat buvęs jūrininkas). Nežinau, kiek jis literatūros žmonėms girdėtas, bet rašė nepaprastai gražias eiles, buvo labai širviškas. Ir jo poezija, ir gyvenimo būdas – viskas buvo širviška, nesumeluota. Mirė „padauginęs“. Mes jam per gimimo dieną pirkdavom kojines, marškinius. Jis buvo absoliučiai ne šito pasaulio žmogus. Laikraštyje dar dirbo Regina Kvaraciejienė. Jinai nerašė nei eilių, nei prozos, tačiau labai giliai ją jautė. Labai domėjosi Lietuvos ir Rusijos, o per ją – ir pasaulio – literatūriniu gyvenimu. Jos dėka aš išmokau skaityti rusiškus leidinius „Иностранная литература“ ir „Литературная газета“.

Mano autobusas iš Palangos į Kretingą, į darbą, atvažiuodavo iki jo pradžios likus pusvalandžiui. Buvo toks autobusų grafikas. Man atvažiavus, į darbą jau buvo atėję Žibas ir Kvaraciejienė. Nežinau, ar jie sąmoningai, ar nesąmoningai į redakciją ateidavo

pirmieji. Bet tą laiką prieš darbą redakcijoje kalbėdavo apie poeziją, apie literatūrą. Aš, ausis pastačiusi, visada klausydavau – man visa tai būdavo be galo įdomu. Aš per juos išmokau rūkyti, nes jie rūkydavo. Redakcija buvo įsikūrusi buvusio vienuolyno pastate. Laikraštis spausdintas pranciškonų spaustuvėje. Pavasarį, vasarą Žibas ir Kvaraciejienė išeidavo ant tokių gonkelių, abudu „traukdavo“ dūmą ir ginčydavosi apie literatūrą! Tada buvo pasirodžiusios cigaretės su filtru „Jūratė“. Man labai reikėdavo girdėti, kaip jie šnekasi, būti su jais ir kaip jie... Kai tau septyniolika, aštuoniolika metų, nori būti lygi tiems, kuriuos garbini. Iš ten kilo mano domėjimasis literatūra. Ne visai oficiali rusų literatūra (ne Tolstojus ir ne Puškinas), o tuometiniai autoriai būtent per juos iki manęs atėjo. Žodžiu, aš sužinojau, kad žmonės rašė ne tik tada, bet kad rašo ir dabar.

S. D.: Ar vėliau bendraudavote su rašytojais ar rašytojų žmonėmis?

A. K.: Ne. Būdavo, kad labai vėlai vakare ar paryčiais sustoja taksi, išgriūva iš jo Almis Grybauskas, Jonas Strielkūnas ar dar kuris nors. Tada iš miltų (daugiau nėra ko valgyti) virtuvėje kepami blynai. Bet tokie būdavo atsitiktiniai svečiai. Nebendravau būtent su to rato žmonėmis. Jonas pats nelabai bendraudavo. Jis yra pakankamai uždaro būdo, sakyčiau, turėjo kažkokių kompleksų: net į tuos pačius Poezijos pavasarius nenoromis eidavo arba likdavo visai nuošalėje. Kai Rasai buvo dvylika metų, mes išsiskyrėme – nebegalėjo būti jokio „vėliau“...

S. D.: Visas gyvenimas po to.

A. K.: Po tokio žingsnio, kaip skyrybos, nelygu, kaip kas jaučiasi. Jaučiau tarsi kažkokią kalnę, tam tikrą atstumą. Netgi tada, kai man pasiūlė rengti „Brydes“ (laidos televizijoje). Tada Laimonas Tapinas buvo generalinis direktorius, tai per Kultūros redakcijos vyriausiąją redaktorę Valentina Paukštelytę ir perdavė nurodymą sukurti tokį ciklą. Pamenu, pasikvietė mane tuomet Valentina

Paukštelytė ir sako: „Nesuprantu, kodėl siūlo tau, bet ne Jokūbėnienei?“ Visi turi savus favoritus...

Atsimenu, kad ėjau susitikti su Valentinu Sventicku: buvo baisiai nesmagu ir nepatogu. Nemoku pasakyti, kaip jaučiausi: kažkokia atplaiša, tame gyvenime niekam nereikalinga; gyvenk savo gyvenimą, ko tu ten belendi? Taip jaučiausi... Vėliau teko patirti, kad ir tikrai būta tokio požiūrio, nedaug tesuklydau...

S. D.: Jeigu pasaulis yra įdomus, jis visada yra įdomus, kaip begyventum.

A. K.: Juo galima domėtis nebūtinai kam nors per daug lendant į akis. Tam ir yra medijos.

S. D.: Anksčiau Jūs sakėte, kad Juozas Baltušis eidamas pamodavo ranka ir kad lydėdavote jį į vakarus. Ar Jums pačiai teko lydėti?

A. K.: Yra taip buvę. Aš dabar nebeatsimenu, kur važiovome. Kartu važiovo Juozas Nekrošius. Turbūt važiovome Nekrošiaus mašina. Važiovome keturiese. Į Baltušio vakarus visada susirinkdavo labai daug žmonių. Jis ir kalbėti mokėjo, ir buvo populiarus.

Yra toks bjaurus suskirstymas: tai, kas vyko prieš Atgimimą, ir Atgimimo laiku. Tada Baltušį (ne jį vieną, ir kitus sovietmečio rašytojus) visaip taršė, niekino. Ir dabar pasirodo ketinimų nugriauti Cvirkos ar Salomėjos Nėries paminklus. Man tokie dalykai nėra priimtini. Pridėkime ranką prie širdies ir pasakykime, kuris esame be dėmės ir kuris galime mesti akmenį? Ar daug atsirado tokių, kurie nėra atidavę vadinamosios „duoklės“ laikmečiui? Ar visi „Katalikų bažnyčios kronikos“ leidėjai be nuodėmės?

S. D.: Ar žinojote apie „Katalikų bažnyčios kroniką“?

A. K.: Ne, nieko nežinojau. Todėl man kartais kelia nuostabą kalbėjimai apie dėstytojus universitete, kurie neva studentams pasakodavo apie prieškario literatūrą. Mano dėstytojai man tokių dalykų nepasakojo. Turėjau labai gerą rusų literatūros dėstytoją Safonovą. Kai susitinku, klausinėju kurso draugų apie ją, bet niekas nieko nebežino. Jinai mums pasakodavo apie disidentinę literatūrą, Achmatovą, Brodskį – visa tai tikrai neįeidavo į jokias programas. Bet jinai kalbėdavo. O lietuvių literatūros dėstytojai – ne. Jokiu būdu nesiimčiau jų kaltinti ar sakyti, kad jie bijojo. Tiesiog jie taip elgėsi. Kai Atgimimo laiku apie tai buvo pradėta kalbėti, viskas atsivėrė kaip nežinoma žemė. Tuo metu Birutė Baltrušaitytė „Literatūroje ir mene“ išspausdino savo esė, kur kalbėjo apie tai, kad mūsų karta (jinai kalbėjo apie savo kartą) labai nedaug ką žinojo. Tėvai, saugodami vaikus, slėpė tai, ką žinojo. Mokyklose mokytojų karta irgi buvo tiek daug patyrusi, kad vargu ar benorėjo rizikuoti. Ypač tie mokytojai, kurie ką nors žinojo. O kurie nežinojo, buvo lojalūs vyravusiai ideologijai, savaime suprantama, kad tylėjo. Matyt, tas pats būdavo ir universitetuose.

S. D.: O kas Jums dėstė literatūras?

A. K.: Turbūt tiktai Bukelienė mums ir dėstė lietuvių literatūrą. Senąją literatūrą – Lebedys, antikinę – Dumčius. Žurnalistikos istoriją mums dėstė Bronius Raguotis, Genovaitės Raguotienės vyras. Tai niekaip nesusiję su Knygos bičiulių draugija.

S. D.: Tai susiję su bendruoju kontekstu. Ar per tuos literatūrinius vakarus rašytojai galėdavo daugiau ką nors pasakyti? Ar, be Baltušio, dar su kuo nors esate važiavusi į kokį vakarą?

A. K.: Vakarai, susitikimai su rašytojais buvo Viktorijos sritis – aš nelabai su kuo nors ten būdavau. Bet kai važiuodavo prie jūros, stengdavausi prisijungti, nes ten – mano namai, aš kartu aplankydavau ir tėvus. Mūsų „Latvijukė“ važiuodavo pilna. Bet toje „Latvijukėje“ nebūtinai sėdėdavo tik autoriai. Iš Vilniaus

paprastai būdavo vežami Pikturna, Selelionis – kaip gydytojas. O Klaipėdoje prisijungdavo Brencius ir kiti kapitonai.

S. D.: Jūs kalbėjote apie literatūros vakarus gamykloje, kai visi skaitė Jeseniną. Kas buvo tie žmonės, kurie sėdėjo prie staliukų? Kokios jų profesijos? Vis tiek juk matyti, ar mergina – sekretorė, ar tepaluotas darbininkas?

A. K.: Į vakarą visi ateina pasitempę ir tepalus nusiplovę. Nereikia darbininkų taip suniekinti. Tas žmogus, kuris stovėdavo prie staklių, būdavo labai auštos kvalifikacijos, aukšto išsilavinimo ir pakankamai plataus interesų rato. Būtent toje gamykloje, apie kurią aš kalbėjau, buvo gaminami ne tik dulkių siurbliai, bet ir elektriniai suvirinimo įrengimai. Gamyklos darbininkai, kaip mano tėvas sakydavo, būdavo „praplėštom“ akim. Į nuotrauką pasižiūrėjus, – žmonės kaip žmonės. Aišku, būdavo visokių.

S. D.: Bet juk viršininkus vis tiek pažinojote. Gal galite pasakyti tų žmonių pavardes?

A. K.: Neverovičius. Gamyklos direktorius buvo graikas Makmakas. Ne, jie neidavo į tokius vakarus.

S. D.: Kaip jausdavotės, kai reikėdavo skaityti atvirai ideologizuotas knygas – tokias, kaip „Kalvio Ignoto teisybė“?

A. K.: Man neteko tokių knygų skaityti. Išskyrus mokslinio komunizmo, kurio aš amžiais neišlaikydavau, disciplinos vadovėlius. Mane smarkiai varinėdavo. Tai buvo ideologizuota disciplina, ir jos privalomų knygų sąrašus turėjo visi perskaityti. Tai ir Lenino raštai, ir kita literatūra, kurią esu tikrai daug kartų skaičiusi, bet, jeigu reikėtų papasakoti, apie ką jinai, aš ir dabar negalėčiau. Kaip jaučiausi? Imdavo siutas.

S. D.: Kalbate apie mokslinio komunizmo vadovėlį. Bet neabejoju, kad ir Bukelienės kurse buvo pilna ideologizuotų tekstų.

A. K.: Ne Bukelienės kurse, o turbūt mokykloje mes skaitėme Guzevičiaus knygą „Kalvio Ignoto teisybė“. Gražu – vesternas. Nors, tiesą sakant, iki dabar išliko tik pavadinimas.

S. D.: Ir tada taip atrodė?

A. K.: Taip. Šaudo gauda, tik truputį švelniau, negu dabar vakarietiškuose.

S. D.: Labai originalus požiūris. Ar žinojote apie pagrindinius ratelius, jaunimo sąjūdžius (hipius, „Romuva“)?

A. K.: Buvo toks atvejis, kai Trinkūno kompanija ruošėsi važiuoti į mišką švęsti, gal sutikti Naujųjų metų. Mes su Kalinausku taip pat norėjome važiuoti su Trinkūnais (nesakau, kad su Inija ir Jonu), bet su jų kompanija. Mums buvo pasakyta pasirūpinti duona, nusipirkti kelis kepalus. Mes su duona prisistatome į tą vietą, iš kurios reikia važiuoti. Paaiškėja, kad mums nebėra vietos. Nuo to laiko aš labai ilgai į juos žiūrėjau kaip į nepatikimus. Ilgainiui dalykinius ryšius su jais atnaujinau, pradėjau važinėti į jų renginius, apie juos kurdavau laidas.

Su buvusiais tikrais hipiais teko susidurti jau dirbant televizijoje. O tuo metu, studentaujant, girdėjome, žinojome, kad Pilies gatvėje, „Cukrainėje“, kažkas vyksta, kažkokie žmonės renkasi. Bet mums tai nebuvo įdomu. Nebuvo vidinio poreikio su jais būti ar sužinoti, kas jie tokie yra. Studijų metais lankiau vadinamąjį Kiemo teatrą (Limanto vadovaujama), mylėjau ir buvau mylima ir man to pakako.

Man bestudijuojant, kai Rasai buvo metukai, svarbus įvykis – Kalantos susideginimas. Gal nuo to laiko hipiai pradėjo šmėžuoti? Kai atvažiavau studijuoti, nuo pat pirmų metų mano gyvenime atsirado Kalinauskas, todėl man nei hipiai, nei jokie kitokie

dalykai nerūpėjo. O su Kalinausku susipažinau Vlado Limanto universiteto teatre. Atvažiavusi iš karto ten įstojau, buvau priimta. Mes vaidinome „Pasaulio gaisrą“, „Kuršiuką“ ir kitką. Susipažinę ten, nuo pirmų kursų draugavom. Kai dirbau televizijoje, ten buvo keletas žmonių, kurie aktyviai dalyvavo hipių judėjime, jiems prijautė. Ir dabar kartais juos sutinku Pilies gatvėje. Su vienu iš jų, Petru Savickiu, esame ir kelias laidas rengę. Paskui jis pradėjo ruošti laidas su Pociūniene.

S. D.: Ar Jus pasiekdavo ikitarybinės knygos?

A. K.: Ne. Mes apie jas žinojome iš savo studentiško kurso. Raguotis daug pasakodavo apie jas, apie to meto ikikarinę literatūrą, bet daugiau apie žurnalistiką. Žurnalistikos srityje vykdavo įdomių dalykų. Dabar vis laukiu, kada pasirodys kas nors įdomesnio, kaip kad buvo iki karo, – ir niekaip nesulaukiu. Pavyzdžiui, laikraščiuose dėl vieno ar kito dalyko kildavo labai aršios diskusijos. Į diskusijas įsitraukdavo binkiai, keliuočiai. Dabar portalų ir laikraščių daug, bet niekas nepradeda dėl ko nors taip karštai ginčytis ir diskutuoti – gražiai, sodriais posakiais. Bibliotekose studentui tokie dalykai nebuvo pasiekiami. Nebent nusineši raštą, kad medžiaga reikalinga moksliniam darbui – diplominiam ar kokiam kitam. Aš tokio rašto neturėjau – tos medžiagos ir nečiupinėjau.

S. D.: Ar skaitydavote literatūros kritiką?

A. K.: Kai dėstė Bukelienė, – taip. Turėdavome skaityti pagal programą. O vėliau žinojau, kad literatūros kritika yra, bet ją skaityti būdavo nuobodu.

S. D.: Ar ir Zaborskaitės „Maironio“ neskaitėte?

A. K.: Zaborskaitė – kas kita. Bet jeigu kalbame apie Arešką ar Bražėną, – ne. Jie pirmieji man šovė į galvą. Tais laikais apie

Zaborskaitę visi žinojo. Skaitė neskaitė, bet vis tiek visi jautė pareigą pasakyti – Zaborskaitė.

S. D.: Ar Kubilius buvo geras, ar blogas kritikas? Ar ta ambivalencija labai jautėsi?

A. K.: Į šį klausimą turbūt galėtų atsakyti tie, kurie studijavo būtent literatūrą, ne žurnalistiką. Tai jau truputį siauresnės srities specifika. Žinojau, kad toks literatūros kritikas yra, bet kad skaityčiau...

S. D.: Zaborskaite būti buvo garbingiau?

A. K.: Taip.

S. D.: O ar Zalatorius egzistavo kur nors? Ar, kaip ir Kubilius, – toli, aukštai?

A. K.: Taip.

S. D.: Ar būta įpročio knygas aptarinėti šeimoje?

A. K.: Žinoma, kol buvome šeima, kalbėjome apie knygas. Kai likome dviese su Rasa, irgi kalbėjome, tik tai jau apie kitokias knygas – nuo skirtų mažesniems skaitytojams iki tų, kurias skaitė vyresni. Vėliau Rasa, mano pašnekovė, mane praaugo.

S. D.: Ar gaudavote perrašytų, nukopijuotų knygų?

A. K.: Ne. Rengdama „Brydes“, vienu metu aš bandžiau ieškoti medžiagos apie vadinamąjį „samizdatą“. Gal su manimi niekas nenorėjo dalytis tokiomis žiniomis? Susidariau nuomonę, kad Maskvoje „samizdatas“ tikrai buvo, o Lietuvoje nelabai.

S. D.: Jis buvo plačiau išsiskleidęs religinėje srityje. Kai išėjote iš Knygos bičiulių draugijos, ten liko Jūsų draugai, ryšiai su jais. Kur Jūs tada pirkdavote knygas? Ar per juos, ar kaip nors kitaip?

A. K.: Įvairiai. Atsimenu, kaip vieną žiemos dieną stovėjau prie tokio užsakomų knygų knygyno. Jis buvo Savanorių prospekte, maždaug prieš „Maximą“, esančią Savanorių prospekte.

S. D.: Knygynas Savanorių prospekte, priešais „Maximą“?

A. K.: Kaip aš vadinu, – tokioj kojøj. Ten esantys daugiaaukščiai stovi tarsi ant tokių kojų. Dabar ten įsikūrusi bandelinė ne bandelinė, kažkokia knaipė, kavinukė. Ten buvo knygynas. Ten galėdavai užsisakyti knygų. Jie turėdavo sąrašą, kokios knygos artimiausiu metu pasirodys. Nueini ir pasižiūri.

S. D.: Ar šis knygynas buvo prieinamas visiems? Apie šį knygyną niekadęs nebuvau girdėjęsi.

A. K.: Taip. Ten per naktis rikiuodavosi eilės – žmonės pirkdavo visokias vadinamas deficitines knygas. Knygas, parašytas ne lietuvių autorių, o išleistas Maskvos leidyklų. Ten buvo ir pasaulinės literatūros. O gal būdavo ir lietuvių rašytojų knygų? Šiltai apsikutoji, jei šalta diena, ir stovi. Kišenėje turi kvitą, kad jau susimokėjai. Esi užsisakęs tą knygą.

S. D.: Kaip reikėdavo susimokėti?

A. K.: Nueini, gauni sąrašą, ten yra tokios knygos. Jeigu nori, gali užsisakyti knygą. Tu už ją sumoki avansinį mokestį. Gauni kvitą, kad susimokėjai. O vėliau, kai paskelbia (gal pranešdami siūsdavo atvirlaiškį?), kad ta knyga yra knygyne, stovi eilėje ir gauni.

S. D.: Ar gali ir negauti?

A. K.: Tie, kurie turėjo kvitus, visi gaudavo. Arba gal jiems tada gražindavo pinigus? O kodėl mes eilėse stovėjome? Gal norėjome pirmi gauti?

S. D.: Kaip gaudavote lietuviškų knygų?

A. K.: Rudais viršeliais ėjusios lietuviškos „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ knygos pirktos tame knygyne. Gal jie prekiaudavo ir lietuviškomis knygomis?

S. D.: Ar neturėjote pažįstamų knygynuose, knygų bazėje?

A. K.: Ne, neturėjau. Bet toje Knygos bičiulių draugijoje tikrai buvo mano draugų, kuriems aš galėdavau paskambinti ir pasakyti: „Išeis tokia ir tokia knyga. Gal jūs galite man ją gauti?“

S. D.: Ar dalyvaudavote skaitytojų konferencijose, skaitomiausių knygų rinkimuose? Ar atsakinėdavote į laikraščių anketas?

A. K.: Į laikraščių anketas niekada neatsakinėdavau.

S. D.: Kai pasirodydavo skaitytojų laiškų, ar tikėdavote, kad jie autentiški? Atsimenu, kad jau mano laikais, 9 dešimtmečio viduryje, „Literatūroje ir mene“ buvo paskelbtas toks mokytojos laiškas, kad nesupranta Onės Baliukonytės.

A. K.: Aš jokių laiškų nerašydavau ir nerašau. Tokių laiškų aš gal net neskaitydavau. Buvo tokia nuostata, kad visokius laiškus į spaudą ar įstaigas rašo tie, kurie neturi, ką veikti.

S. D.: Bet laiškas redakcijai galėjo išspręsti ir buitines problemas. Pavyzdžiui, jeigu parašai „Vakarinėms naujienoms“.

A. K.: Ne tiktai „Vakarinėms naujienoms“. Čia toks asmeniškasis reikalas. Vienu metu, dirbdama televizijoje, kartu su Sodeikiene rengėme laidą „TVR paštas“. Kaip ta laida buvo formuojama?

Televizija turėjo laiškų skyrių, gaudavo laiškų ir apie kokias nors buitines problemas.

S. D.: Pavyzdžiui, lygintuvų stygių parduotuvėje?

A. K.: Nebūtinai. Sakykim, neišmokėjo pinigų, kažkas kažką apvogė. Sodeikienė buvo laidos vedėja, o Kalinauskienė su režisieriumi Kaminsku važiuodavo filmuoti to žmogaus – kaip jį kažkas nuskriaudė. Nuskriaustas žmogus galėjo skųstis laikraščiu, vienintelei televizijai (dėl to labai gerbiamai), profsajungai, Lietuvos partijai. Tada į skundus buvo reaguojama. O dabar tokio reagavimo į skundus tarsi nebėra. Jeigu pagal tą laišką nedarome reportažo, į tą laidą neįtraukiame, vis tiek tam žmogui atsakome arba tą laišką persiunčiame į instituciją, kuri būdavo už tai atsakinga. Ta institucija mums vėliau atsakydavo, ką su tuo laišku padarė, kaip į jį reagavo. Tokia buvo sistema. Aš manau, kad ji buvo visai nebloga. Svarbu, kokio pobūdžio skundai. Dažniausiai jie buvo buitiniai.

S. D.: Ar skaitydavote, be rusų, užsienio kalbomis?

A. K.: Ne. Mano prancūzų kalbos žinios taip ir liko nerealizuotos. Turbūt nėra labai daug žemaičių, kurie mokėtų lenkiškai. Aš tingėjau mokytis lenkų kalbos. Reikėjo užsiiminėti visokiais kitokiais dalykais – vaidinti ir į pasimatymus vaikščioti. Buvau pradėjusi lankyti lenkų kalbos fakultatyvą. Ten mane visaip gyrė, kad aš artikuliuoju kaip tikra lenkaitė. Bet tai nepadėjo man baigti lenkų kalbos, ir dabar aš jos nemoku. Tikrai rusų ir lietuvių.

S. D.: Ar naudojotės bibliotekomis?

A. K.: Taip. Dažniausiai – Mažvydo, universiteto ir Mickevičiaus. Mickevičiaus bibliotekoje knygų gauti būdavo lengviau, negu Mažvyde.

S. D.: Ar visą gyvenimą priklausėte bibliotekoms? Ar buvo laikotarpį be jų? Būna, kai žmonės, baigę studijas, nebeskaito, kol neišeina į pensiją.

A. K.: Mano darbo specifika buvo tokia, kad man bibliotekų reikėjo. Nesukursi laidos apie vėtrunges, jeigu nežinosi, kas yra tos vėtrungės. Eini, žiūri, ieškai. Domiesi jų atsiradimo istorija, dizaino kitimu. Tik paskui formuoji vadinamąjį scenarijų. Man bibliotekos visada buvo labai reikalingos.

S. D.: Kai dirbote Knygos bičiulių draugijoje, kaip Jūsų darbe pasireiškėdavo partijos politika? Ar reikėdavo kaip nors reaguoti į naujausias Brežnevo kalbas?

A. K.: Arba tai buvo tiek įprasta, kad aš dabar neatsimenu, arba to net nebuvo.

S. D.: O kai dirbote televizijoje?

A. K.: O televizijoje vykdavo rytmetiniai susirinkimai, kur mes privalėdavome aptarti tuos dalykus. Kai atėjau į televiziją, pirmiausia rengiau žurnalinio tipo jaunimui skirtą laidą apie jaunimo gyvenimą Lietuvoje. Matyt, būtų galima sakyti, kad tos apraiškos atsiskleisdavo tam tikrose rubrikose. Pavyzdžiui, „Komjaunuolis – darbo spartuolis“. Būdavo toks anekdotas. Nuvažiuoji pas tą komjaunuolį – darbo spartuolį, garsiausią Lietuvoje melžėją, ir klausai: „Kaip jums sekasi iš tos karvės primelžti tiek daug pieno?“ Jis, žiūrėdamas į tave, atsako: „Aš myliu karves.“ Visi jie mylėjo tas karves iki Sąjūdžio laikų. Paskui žmonės pradėjo pastebėti ir kitus dalykus, ne tik tai karves. Būdavo labai sunku prašnekinti žmones. Akivaizdu, kad iki Sąjūdžio lietuviai buvo mažakalbiai. Retas žmogus kalbėdavo pilna burna, vystydamas mintį, dėliodamas šalutinius sakinius. Dažniausiai pasitaikydavo vienareikšmiški atsakymai, arba aš buvau jauna ir nemokėjau klausti. Per Sąjūdį staiga žiūriu ir savo akimis netikiu – lietuviai kad kalba, kad gražiai kalba!

S. D.: Ar lietuviai iki Sąjūdžio, Jūsų nuomone, mokėjo rašyti?

A. K.: Apie kokį raštingumą Jūs kalbate?

S. D.: Kalbu apie literatūrinį raštingumą. Kaip tik gal jie liovėsi rašę ir pradėjo kalbėti? Iki tol gal jie rašė?

A. K.: Ne. Lietuviai visada buvo ir dainingi, ir raštingi. Po Sąjūdžio tik temų ratas išsiplėtė, burnos atsivėrė. Po Sąjūdžio lietuviai pradėjo kalbėti apie tai, apie ką tylėjo tuos penkiasdešimt metų. Gal ir gerai, kad tylėjo. Karšta bulvė nebūna pats geriausias variantas. Gal todėl apie tremtį parašytas Dalios Grinkevičiūtės kūrinys yra toks svarbus ir geras. Jis buvo ilgai brandintas. Geriau už ją niekas ir nebeparašė. Galbūt aš klystu. Galbūt stipriausias pirmas išpūdis, o viskas, kas pasirodo vėliau, jau yra blankiau.

S. D.: Dalia Grinkevičiūtė turbūt yra nepralenkta. Ką dabar skaitote?

A. K.: Dabar skaitau knygą „Dievų sugrįžimas“. Esu įsimylėjusi autorių. Pavardės ir vardo nebepasakysiu. Rašytojas yra keliautojas, biblijos žinovas, savitai matantis pasaulio sukūrimą. Jis rašo, remdamasis tuo, ką yra patyręs per archeologines keliones įvairiose pasaulio vietose, Bolivijoje ir Peru. Esu susižavėjusi šia knyga.

S. D.: Kada skaityti buvo įdomiau – dabar ar seniau? Anksčiau buvo mažiau knygų, bet daugiau laiko. Dabar, atvirksčiai, turime daugiau knygų, bet nebėra kada jų skaityti.

A. K.: Būdavo labai įdomu skaityti, kai tik leidyklų pas mus padaugėjo ir kai jos pradėjo versti iš tikrųjų gerą literatūrą.

S. D.: Kada taip buvo?

A. K.: Po Nepriklausomybės paskelbimo, gal 1993, 1994 metais. Kai pradėjo rasti daug leidyklų, pavyzdžiui, „Baltos lankos“, „Tyto alba“. Jos specializavosi, leisdamos iškiliausią pasaulio literatūrą. Tada atsivėrė visiškai kitoks akiratis. Dabar, matyt, grietinėlė jau nugriebta – pradėjo eiti visoks šlamštelis. Mane labiau domina dokumentika. Mano paminėta knyga „Dievų sugrįžimas“ paremta dokumentiniais faktais, bet išsiskirianti individualia interpretacija. Rašytojo teorija yra sulaukusi pasaulinio dėmesio, dėl jos smarkiai ginčijamasi. Beje, istorija, paveldas, archeologija visada mane domino.

S. D.: Ar sovietmečiu vyko neoficialus literatūrinis gyvenimas?

A. K.: Nežinau.

S. D.: Ar rašytojai stengdavosi kaip nors išsiskirti iš minios savo išvaizda, elgesiu? Kokie buvo aprangos, elgesio kodai?

A. K.: Aš manau, kad ir dabar, ir anksčiau tai vis dėlto priklauso nuo individualaus žmogaus. Į rašytojus būdavo žvelgiama taip: iš žemai – į viršų. Rašytojai būdavo laikomi nepasiekiamybe. Sakykim, Širvys „Palangoje“ arba Granauskas buvusiam „Dainavos“ restorane. Kai jie ten sėdėdavo, į akis labai niekas nelįsdavo – rašytojai stengdavosi stebėti, kas vyksta aplinkui, iš tolo. Matyt, kad jie jausdavo pasitenkinimą dėl tokio dažnai paslėpto dėmesio. Jie negalėjo to dėmesio nejausti. Nori nenori, bet vis tiek žvilgsnis yra pagaunamas. Beveik aštuoniasdešimčia procentų esu įsitikinusi, kad Granauskas mėgavosi tuo.

S. D.: Aš manau, kad kai atvažiuoji iš Mažeikių...

A. K.: Tada turbūt jis jau gyveno Vilniuje. Reikėtų pasitikslinti metus. Aš kalbu apie savo studijų metus. Mes specialiai nueidavome į tą vadinamąją „Dainavos“, „Palangos“ lovą.

S. D.: Ką reiškia „lova“?

A. K.: Būdavo tokia terasa, apželdinta vijokliais. Ten labai dažnai sėdėdavo Granauskas. Dieną, paprastai vasarą. „Palangoje“ galėdavai rasti Širvį. O buvusio „Gastronomo“ viršuje kavą gerdavo aktorius ir režisierius Jukna.

S. D.: Kiaurą dieną juk negerdavo – ten buvo stovimi stalai.

A. K.: Stovimi. Jis gerdavo kavą, jam patikdavo su kuo nors pasikalbėti. Pavyzdžiui, su tokiais žmonėmis, kurie į jį žiūri kaip į Dievą.

S. D.: Ar Jūs eidavote specialiai pasižiūrėti?

A. K.: Eidavau.

S. D.: Ar kalbėjote su Jukna?

A. K.: Kalbėjau.

S. D.: Apie ką kalbėjote?

A. K.: Neklauskite apie ką. Apie kažką. Bet taip būdavo.

S. D.: Ar Jūs tuos garsius žmones pažinote iš veido?

A. K.: Ką reiškia „garsius“?

S. D.: Granauskas juk turėjo būti jaunas.

A. K.: Taip, pažinau. Granauskas ir yra mano metų.

S. D.: Ir žinojote, kad Granauskas – žvaigždė?

A. K.: Taip. Mano kurse mokėsi Algirdas Verba. Kai jis atėjo į mūsų kursą, kilo didelis sujudimas – pas mus atėjo Verba!

Talentai išsiskirdavo. Bet jie būdavo kitokie, tikresni, lyginant su tais, kurie dabar giriami ir aukštinami televizijos laidose. Buvo tikri, nesumeluoti: kiekvienas savitai, išskirtinai. Be dirbtinių šypsenų ir barbiškumo etikečių. Buvo žmonės. Tikri. Tokie, su kuriais kartu gera džiaugtis, liūdėti, patylėti... Buvo gera žinoti, kad jie yra.

S. D.: Ačiū už pokalbį.

Pokalbį parengė, įrašė, Aušrą Kalinauskiene kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Solveiga Daugirdaitė.

Pokalbis įrašytas: 2014-01-20; iššifruotas ir užrašytas: 2014-02-23.

Pokalbis autorizuotas: 2014-08-26.

Pokalbio trukmė: 100 minučių ir 99 sekundžių.

Pokalbį šifravo ir užrašė dr. Neringa Markevičienė.